

С Т А Н О В И Щ Е

за дисертационния труд на
д-р Николай Георгиев Папучиев
доцент в Катедра „Българска литература” към Факултета по Славянски
филологии на Софийския университет „Климент Охридски”
на тема **„Преобразяване на традиционната култура в модерен разказ за
нацията. Антропология на вещта и символните форми”**

за присъждане на научната степен „Доктор на науките”

*От проф. д.н. Лозанка Георгиева Пейчева, Институт за етнология и
фолклористика с Етнографски музей – Българска академия на науките
(ИЕФЕМ-БАН)*

Представеният за рецензия и защита дисертационен труд на Николай Папучиев има общ обем от 492 страници. Основният текст е структуриран в увод, три глави и заключителна част.

Изборът на темата е сред безспорните достойнства на дисертационния труд. Николай Папучиев предлага един оригинален и плътен прочит на актуалния проблем за трансформациите в колективната култура през модерната епоха. Това е теоретично значима тема, интерпретирана в задълбочено и обемно проучване. В избраната перспектива на търсене и анализ Папучиев изгражда холистична картина на динамиката и насоките на случващото се в модерната българска култура и прави разбираеми изследваните процеси на откриване на традицията от миналото в непрекъснатата ѝ връзка с настоящето.

Дисертационният труд представя резултати от 4-годишно антропологично проучване на културата в модерната епоха.

В своето изследване Николай Папучиев показва добро познаване както на ключови теоретични разработки в областта на антропологията, които търсят връзката между процеси в икономиката и техните отражения в културата, така и на текущото състояние на проблема, свързан с механизмите, по които традиционната култура от миналото се превръща в част от масовата култура на модерното общество.

Разработената концепция за решаване на така формулирания научен проблем е оригинална и продуктивна.

В **Увода** ясно са посочени изследователските цели и перспективи, необходимите уточнения, уговорки и ограничения.

В **първата глава** в теоретична перспектива са представени някои от механизмите, чрез които традиционната култура от миналото се преобразува и се превръща в част от масовата култура на съвременното общество.

През езика на съвременни изследвания в областта на антропологията, които търсят връзката между процесите в икономиката и тяхното отражение в културата, уверено и продуктивно се оперира с придобитото теоретично знание. Специално място е отделено на ключови за изследването аналитични концепти: автентичността, разбрана като социално конструирана чрез договаряне сред различни групи социални актьори; културната памет с нейния комплексен репертоар от множество форми; изкуството в някои негови функционални измерения, каквито са развойните процеси на масовизация на изкуството, приближаването му към културата на всекидневието, както и специфичните му характеристики в процеса на неговата комерсиализация; културното наследство (световно и национално), видяно в някои негови същностни моменти, като утвърждаване на модерните представи за съдържанията на културното наследство, административните мерки и законодателната активност под формата на рестриктивни закони, забранителни и лицензионни режими и правила на международните пазари. Добре е изяснено, че теоретичното осмисляне на тези концепти и установените масови представи за тях са идеологическа основа за осъществяване на ключовите вътрешно структурни промени, довели до многобройните и многообразни исторически трансформации на традиционната култура в модернизиралите се и глобализиращи се общества.

Артикулирани са връзките между пазара, медиите и идентичността. Убедително е показано, че модерният пазар и потреблението се отразяват върху общуването между групите, което е свързано с разбирането за пазара като ключов фактор за формирането на групови вкусове и групова идентичност в условията на новия тип политики към статус-групите от потребители.

Проблематизира се идентичността, като в основата на анализа се поставя семиотичният квадрат на Греймас и Растьер, прочетен в антропологическата перспектива, концептуализирана от Джеймс Клифърд. Чрез този квадрат, адаптиран от Николай Папучиев към конкретен български материал, се разкриват смислите, обрастващи всяка една вещ в рамките на пазарната ѝ реализация, което разкрива културните нагласи на производители, потребители и посредници в тези процеси.

Във **втората глава** акцентът е поставен върху случващото се в културните пространства на модерното българско общество.

Много добри са интерпретациите за наследените от миналото традиции и фолклор, които се превръщат в опит в модерните времена. Ясно се подчертава, че фолклорът има ключово значение като конструктивен фактор в създаването на национална идентичност и принадлежност. При анализа на конкретния исторически опит точно е посочено, че левите и десните доктрини предлагат различни идеологически прочити на фолклора, а тяхното политическо представяне чрез съответни политически проекти разказва традицията с различен език.

Изследователското внимание се фокусира върху създаването на сувенирите, като продукт на масово производство в условията на масовизиращата се модерна култура, репрезентативен за националната самобитност и самопредставяне. Впечатляващи са наблюденията върху икономиката на занаятчийското производство. Логично Николай Папучиев поставя ударение върху факта, че в хода на развитието и разцвета на занаятчийския труд се променя отношението към занаятчийските изделия, които в новите условия, където естетиката става част от занаятчийския труд, получават статут на значими етнографски факти и навлизат в музейните фондове и изложби като продукти на „народното приложно изкуство”.

Убедително подкрепени с богата фактологична база са наблюденията и интерпретациите върху администрирането на занаятите от страна на властите, което води до въвлечането на занаятчиите в една комплексна система на държавна дейност и моделира по нов начин контактите между ангажираните в тази сфера хора и институции. Много сполучливо е открито ролята на държавата като един от водещите инструменти за национална регулация на нормите на обучение, производство и търговия в занаятите чрез законодателни норми. Посочени са редица национални актове (закони, правилници, наредби) на Българските правителства в периода 1878-1944, които отразяват усилията им за модернизация на занаятчийския труд и повишаване качеството на произвежданата продукция, като се отбелязва, че националното законодателство на практика се превръща в инструмент, който осигурява нормативната рамка за институционалното организиране на занаятите. Точно е подчертано, че държавата разработва различни административни техники за стимулиране на занаятчийското производство в страната чрез прилагане на протекционистка икономическа политика за опазване на дребните производители (стимулиране на занаятчийските кооперации; подпомагане на специализираното образование на упражняващите занаятчийски труд като майстори; уреждане на изложби на занаятчийска продукция;

подпомагане на специализираните училища; отстъпки при превозването на занаятчийски стоки в държавната железница и др.), които без подкрепа трудно биха се справили със силната конкуренция на индустриалното производство.

Логично Николай Папучиев съсредоточава вниманието си върху изграждането на представителни експозиционни пространства (музеи, изложения и търговски експозиции), където да се излагат постиженията на занаятчийското производство. Отбелязано е, че тези инициативи допринасят за актуализиране на миналото през призмата на естетиката и способстват за по-бързото и кардинално осъществяване на дълбокия обрат в традиционното производство.

В третата глава динамиката на преобразяване на традиционната култура в модерен разказ е погледната от друга аналитична перспектива.

Задълбочено са изяснени начините, по които държавата упражнява влияние върху икономическите и културни трансформации на символите на националното в променените политически условия след 1944 г. Като основни акценти в изложението се открояват представителните сфери на новия политически ред, сред които държавата успява да поддържа и развива: туристическата индустрия; художествената самодейност; културно-масовата дейност; сцената; художественото занаятчийство. Разгърнато са представени някои от доминиращите характеристики на конкретни практики, специфични за посочените пространства на социалната публичност. Ясно е открито, че масовостта е ключовото понятие, върху което се поставя акцентът в партийните документи и която е опорна точка за обсъждане на важните инициативи, които предприема новата власт за масовизация на културата.

Художествената самодейност, както и някои форми за контрол на свободното време, в това число и в областта на туризма, са пространно анализирани като примери за употреба и инсцениране на културни елементи от наследената традиция. Папучиев убедително обосновава тезата, че етнографията, като източник на знание, пряко свързано с „идиличната и романтична” картина на националната самобитност, заема изключително важно място в процесите на развитие на туристическата индустрия в България. Пазарното търсене на етнографска романтика и екзотична автентичност постепенно се имплантират в производствено предлагане на продукти с ниска стойност и голям тираж. Посочена е значимата роля на сцената като един от източниците на съхранение на фолклорната култура, придавайки ѝ определени естетически стойности. Точно е подчертано, че актът на сценичното изпълнение е своеобразен пърформанс, който е част от инструментите на модерната култура за създаване на смисли.

Въз основа на направените наблюдения и анализи Папучиев стига до логично обоснования извод, че фолклорът се прочита така, че да се впише в новите интерпретативни механизми за социалистическа култура, подчинени на партийните норми, а използването на фолклорни материали е придружено с текстове с ясни политически послания, които „да спомагат правилното им възприемане в светлината на новия прочит” (325). Подчертава се, че изнасяйки отделни елементи от традиционната култура на сцена, културно-масовиците задълбочават започналите в предходния период процеси на превръщане на фолклора в елемент от масовата култура. Убедително се извежда тезата, че скоро след 1944 г. фолклорът възвръща отново своите позиции като част от „високата култура” и започва да се разпознава от новите идеолози като инструмент за налагане на определени послания, свързани с формирането на определен тип групова идентичност.

Заключителната част на работата надхвърля обема на стандартно заключение. В нея приоритетно място е отделено на случващото се със занаятчийската продукция след 1989 г. през гледната точка на социални актьори в културните процеси, участвали в теренните проучвания.

Важно е да се подчертае, че изследването е особено продуктивно като изграждане на фактологична база и като интерпретация. То представлява значимо постижение в българската антропология. Имаме богат на идеи и съдържание дисертационен труд, където ясно се откроява личният принос на Николай Папучиев. Демонстрираните негови познания върху комплексната поредица от промени на традиционната култура в епохата на модерността се отличават с широта, дълбочина и зрялост.

Авторската справка на приносите вярно отразява основните методологически и аналитични постижения.

Един от водещите приноси на изследването е, че чрез своите прецизни анализи и интерпретации върху исторически променящата се традиционна култура Николай Папучиев се изявява като опитен изследовател, който успява да предложи обяснение, адекватно на проучвания процес и да улови негови същностни характеристики.

Авторът прилага списък с необходимия брой публикации и доклади, свързани с темата на дисертацията, които свидетелстват за неговия задълбочен научен интерес към разработвания проблем през последните години.

Авторефератът достоверно отразява структурта и съдържанието на дисертационния труд и откроява най-значимите приносни аспекти в него.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд на доц. д-р Николай Папучиев е задълбочено самостоятелно изследване, даващо критичен концептуален анализ върху актуален и значим научен проблем. Представената дисертация напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за прилагането му.

Въз основа на горепосочените достойнства и приноси на представения дисертационен труд убедено подкрепям постигнатите резултати в него и препоръчвам на Уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждането на научната степен „Доктор на науките” на доц. д-р Николай Георгиев Папучиев.

13 април 2016

Рецензент:.....

София

проф. д.н. Лозанка Пейчева